PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

O‘ZBEK ADABIYOTIDA NUBUVVAT HAQIQATI VA PAYG‘AMBARLAR OBRAZI TALQINI (ALISHER NAVOIYNING “TARIXI ANBIYO VA HUKAMO” ASARI MISOLIDA)

Nazarova Dilnoza Husanboy qizi

Farg‘ona davlat universiteti Filologiya fakulteti,

o‘zbek tili yo‘nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiyning “Tarixi anbiyo va hukamo” asarining o‘zbek adabiyoti tarixidagi o‘rni, muallifning payg‘ambarlar obrazini yaratishdagi o‘ziga xos uslubi va badiiy mahorati tahlil qilinadi. Asarda tarixiy ma’lumotlar bilan bir qatorda diniy manbalar va xalq og‘zaki ijodi namunalarining uyg‘unlashuvi, insoniyat tarixining yaratilishidan to islomiyat davrigacha bo‘lgan davrning badiiy talqini yoritilgan. Shuningdek, asarning bugungi kunda insoniyat oldida turgan global ma’naviy muammolarni hal etishdagi ahamiyati ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Alisher Navoiy, “Tarixi anbiyo va hukamo”, nubuvvat, badiiy talqin, tarixnavislik, Odam ato, Nuh alayhissalom, ilm, ma’rifat, islom madaniyati.

“Tarixi anbiyo va hukamo” asari Sharq tarixnavisligi an’analari usulida yaratilgan.Asarda tarixiy ma’lumotlar bilan birga xalq og‘zaki ijodida va diniy manbalarda rivoyat qilingan hikoyalar berilgan.Asar Odam va Havoning yaratilishini hikoya qilishdan boshlanib,Odam avlodlari va ular orasidan chiqqan payg‘ambarlar tarixini bayon qilish yo‘li bilan davom etadi.Buyuk ijodkor payg‘ambarlar hayotiga doir naqllarni bayon etar ekan,har bir hikoyatni lirik janrda berilgan xotima bilan yakunlaydi.

Asarda jamiki dinlarda mavjud bo‘lgan, sayyor syujetlarga ham aylanib ulgurgan Odam ato va Momo Havo qissasida insoniyatning otasi bo‘lmish Odam a.s. o‘z taqdirlarida bitilgan mudhish xatoni sodir etganlaridan so‘ng juftlari bilan yerga quvg‘in qilinishlari (jannatdan o‘zga har qanday makon quvg‘inlikdan o‘zga narsa emas chamamda) va ana shu voqeadan boshlab inson va shayton kurashi, yovuzlik va ezgulik kurashiga qiyomatga qadar ibtido ochilganining achchiq haqiqati tasvirlanadi. Navoiy bu hikoyatda Alloh taolo Odam a.s.ga jamiki narsaning ismini o‘rgatishi, maloyikai muqarrablar esa uning ilmiga mu’tarif bo‘lib, sajda qilishlarining mohiyatini bizga tushuntirar ekan, yuqoridagi og‘ir kurashda insonning g‘alabasi uchun eng muhim qurol ilm ekanini ta’kidlamoqchi bo‘ladi. Vaholanki, Haq taoloning: “Jin va insonni faqat Menga ibodat qilishlari uchungina yaratdim”, – degan qavli ibodatdan murod Allohni tanish ekanligi, Uni tanigangina chin ibodatga musharraf bo'lishi, bunga ilmsiz, ma’rifatsiz yetib bo‘lmasligini ilohiy kalomlar ila isbot etadi. Bejizga ilk Qur’oniy oyatlar ham “Iqro” kalimasi bilan boshlanmagan. Qobil va Hobil fojeasi bilan nihoyalangan ushbu hikoyatdan so‘ng Navoiy o‘z badiiy g‘oyasini keltirilgan ruboiy orqali ifoda etadi:

Odamniki, haq lutf ila mavjud etti,

Majmui mulk xaylig‘a masjud etti.

Oxir tanidin ruhni manqud etti,

Ul navki, nobud edi, nobud etdi.

Bu to‘rtlik orqali insoniyatga buyuk eslatma bor. Har qanday bud bo‘lgan –yaratilgan inson borki, nobudlikka – o‘limga oxir-oqibatda, albatta mahkum ekani, Haq lutfi ila yaratilgan, maloikalar sajda qilgan payg‘ambar ham bu taqdirdan qocha olmasligi, tug‘ildingmi o‘liming tomon

qadamlaring yaqinlashib borar ekan ilm yo‘lini, nabiiylar, ulamolar, hakimlar yo‘lini tutmasang omonat hayotingni abdiy do‘zax uchun bag‘ishlab qo‘yishing mumkinligidan ogohlantiradi.

Keyingi hikoyatda keladigan Shis a.s. ham Odam a.s. vazifalarini davom ettirishini, kufrga botgan, faxshga ruju qo‘ygan Qobil avlodi ustiga sipoh tortib, bir qadar dunyoni chirkinliklardan poklaganliklari haqida hikoya qilib, qaysi yo‘lni tanlagan inson bo‘lmasin oqibat unga: “Oxir boriga ajal buyurur ta’jil - yillab umr ko‘rgan bo‘llsang ham qay yo‘lni tanlashni fikr qil deya nasihat qiladi.

Idris alayhissalom suryoniy payg‘ambar bo‘lib, xalq uni “musallasun-na’ma” derdiki, sababi u uchinchi payg‘ambar, uchinchi podshoh, uchinchi hakim edi. Xat va yulduz ilmini u paydo qiladi, shuningdek kiyim kiyish va ovqat yeyish undan bizga meros qoldi. Haq taolo unga o‘ttiz sahifa nozil qilgan hamda undan to Nuh a.s. zamonigacha to‘rt yuz o‘ttiz to‘rt yil o‘tgani bizga ma`lum qilinadi.

Nuh a.s. ham boshqa payg‘ambarlar singari o‘z xalqini Haqqa 952 yil da’vat qilishiga qaramay aksariyat aholi unga ergashmadi aksincha uni masxaralashgacha borishdi. Ana shundan keyin Alloh taolo o‘z rasuliga bir kema yasashlikni buyurdi. Ushbu kemada unga ergashgan sakson kishi hamda hayvonlardan juft-juft qilib olishlik amr bo‘ldi. Alqissa o‘sha mashhur to‘fon voqeasi sodir bo‘ldiki,natijada ham osmondan suv yog‘ar edi, ham yerdan qaynab chiqar edi,kemaga chiqqanlardan tashqari yer yuzida biror tirik jon qolmay bari halok bo‘ldi. Nuh kemasi Alloh irodasi bilan ikki marta mashriqdan mag‘ribga,yana bir marta mag‘ribdan mashriqqa borib kelgach va nihoyat Judi tog‘i ustida to‘xtadi. Ana shu joyda Nuh a.s. bir shahar bunyod etdilar. Bu hikoyatda real dalillardan biriga e’tiborni qaratish foydadan holi bo‘lmaydi. Odam a.s. zamonidan Nuh a.s. zamonigacha ikki ming besh yuz yil, Nuh davridan Ibrohim a.s. davrigacha bir ming besh yuz yil, Ibrohim a.s.dan Muso a.s. gacha to‘rt yuz oltmush yil va Muso a.s.dan Iso a.s. davrigacha bir ming to‘qqiz yuz o‘ttiz yil, Iso a.s.dan payg‘ambarimiz Muhammad s.a.v. davrlarigacha bir yuz sakson yil voqe bo‘lgan. Alisher Navoiy o‘zining barcha asarlarida payg‘ambarlar obrazini betakror badiiy ifodalar bilan tasvirlagan. Ulug‘ shoir nabiylar obrazini yaratishda ham bir narsani – o‘lim muqarrar ekanligini kuzatadi va payg‘ambarlar ham bu qismat oldida ojiz ekanligini, Alloh belgilagan taqdirni hech bir inson o‘zgartira olmasligini badiiy tarzda ifodalaydi, shu asosda nabilarning ko‘z ilg‘amas xislatlarini ham yoritib beradi.

Xulosa. Alisher Navoiyning tarixiy asarlarining yozilish uslubi ungacha yaratilgan tarix kitoblari uslubidan ancha farq qiladi. Aytish mumkinki, birinchidan, Navoiy chuqur mazmunga ega bo‘llgan “Tarixi anbiyo va xukomo”ni yozish bilan o‘zbek tilida tarixiy asar yozishning yangi bir uslubini ham yaratdi. Ikkinchidan, bu asari bilan Navoiy o‘tmishni o‘z yashagan davrining ijtimoiy – iqtisodiy masalalariga bollab yorituvchi, tarixni izohlashda xalq va mamlakat manfaatlarini ko‘zlovchi tarixchi sifatida maydonga chiqdi. Uchinchidan, davr ijtimoiy uslubi an’analari chegarasida ish yuritgan shoir tamoman yangi ruhda bitilgan tarixiy asarlarini ham she’riy san’atlar bilan ziynatladi. Ammo bu asarlardagi badiiy bezak Navoiyning boshqa barcha asarlaridan poetik jihatdan farq qiladi. Alisher Navoiyning nubuvvat haqiqati va nabiylar obrazlari badiiy talqini XIVXV asrlar o‘zbek mumtoz adabiyotida umumilliy va bashariy mavzu sifatida keng o‘rin egallagan. Bugungi davr ijtimoiy hayotida sodir bo‘layotgan global muammolar islom ifoda etgan muqaddas qadriyatlar, ezgu va insonparvar tuyg‘ular amaliga ehtiyoj tug‘dirmoqda. O‘zbek adabiyotida nubuvvat haqiqati va obrazlari talqini islom madaniyatining ana shunday umuminsoniy qarashlari badiiy ifodasi sifatida dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Akram B. Fasohat mulkining sohibqironi. – T.: O„zbekiston, 1991.
2. Alisher Navoiy: qomusiy lug‘at. (Ma'sul muharrir: Sh. Sirojiddinov) – Toshkent: “Sharq”, 2016.

3. Alisher Navoiy: qomusiy lug‘at. (Ma'sul muharrir: Sh. Sirojiddinov) – Toshkent: “Sharq”, 2016.

4. Qur'onshunoslik (O‘quv qo‘llanma). – Toshkent: “Toshkent islom universiteti” nashriyot-matbaa birlashmasi. 2011.

5. https://xabar.uz/madaniyat/shavkat-mirziyoyev-adabiyot-san’at-va-7-08-2018;